

2. Qurani-Kərimin Azərbaycan dilinə olan tərcüməsi. ərəb dilindən Azərbaycan dilinə tərcümə edənlər Z.M. Bünyadov və V.M. Məmmədəliyev.

Історія створення фінікійського алфавіту

Лага Бараа (Ліван)

науковий керівник – доц. О.М. Ставнича

СумДУ, м. Суми

Небагато давніх народів мають таку кількість винаходів, які змінили долю людства, як фінікійці. Вони створили великі торгові кораблі та пурпур, прозоре скло та алфавіт. Останнє з перелічених винаходів багато в чому визначило долю сучасної цивілізації. Світ був би зовсім іншим, якщо в нас не було б найпростішої і найзручнішої системи письма з усіх, які колись були створені людиною. Цю систему винайшли фінікійці. Вони розмовляли мовою, якої давно вже нема. Фінікійська мова – це одна з семітських мов, найближчі родичі якої давньоєврейська (іврит) та моавітська, про яку ми знаємо лише з одного збереженого напису. Ці три мови називалися «хананійськими» і протиставлялися араміській мові. А разом з араміською мовою вони склали північно-західну гілку семітської мовної сім'ї, до якої належать також східна (аккадська) та південна або арабо-ефіопська гілка. Практично всі хананійські мови мертві. Єдине виключення складає іврит – державна мова Ізраїлю. Ми можемо судити про споріднені їй мови лише за текстами, що збереглися до нашого часу.

Фінікійською мовою розмовляли мешканці прибережних районів Лівану, Палестини, Південної Сирії, а також частини населення Кіпру. Найдавніший напис датується приблизно 1000 роком до нашої ери. Література на фінікійській мові, про існування якої говорять і грецькі, і римські автори, повністю втрачена. Завдяки колоніальній політиці фінікійців їхня мова розповсюдилася

по всьому північному берегу Африки, зокрема в Карфагені, де вона мала назву «пунічної».

Фінікійська мова зникла на території самої Фінікії раніше, ніж в її колоніях. В епоху еллінізму її поступово витіснили арамейська та грецька мови. Мешканці Близького Сходу припинили розмовляти фінікійською приблизно в другому столітті до нашої ери. В західному Середземномор'ї ця мова вживалася набагато довше, можливо, до восьмого століття нашої ери. Тут її витіснили арабські завойовники Північної Африки. З того часу місцеві мешканці розмовляли лише арабською. Найпізніші тексти, які збереглися до нашого часу, на Близькому Сході датуються другим століттям нашої ери, а в Західному Середземномор'ї – третім-четвертим століттями. Створення алфавіту – найбільше культурне досягнення фінікійців. З їх батьківщини – з вузької прибережної полоси на території сучасного Лівану, алфавіт почав триумфальну ходу по світу. Поступово фінікійський алфавіт і споріднені йому системи письма витіснили практично всі інші давні форми писемності, окрім китайської та похідних від неї. Кирилиця та латиниця, арабське та єврейське письмо – усі вони походять від фінікійської. З часом буквений шрифт став відомий в Індії, Індонезії, Середній Азії та Монголії.

Фінікійці створили «універсальну систему письма, досконалість якої доведено всією наступною історією людства, бо йому з того часу не вдалося винайти нічого кращого» [1, с. 5] . З незапам'ятних часів жителі Фінікії знали дві основні форми писемності Стародавнього Сходу: клинопис Месопотамії і ієрогліфічне письмо єгиптян. У останніх вони навчилися використовувати спеціальні значки, що вказують, яка голосна йде за приголосною або перед нею. Вивчаючи клинопис, зрозуміли, що одну і ту ж систему письма можна застосовувати для запису самих різних мов. Найчастіше жителі фінікійських міст, як і сусідньої Сирії, хоч і підпорядковувалися Єгипту, але користувалися не його ієрогліфами, а силабічним клинописом. Але клинопис був складним письмом. Потрібно було пам'ятати до шестисот клинописних знаків, кожен з

яких міг мати кілька значень. Фінікійцям, які переважно займалися торгівлею, важко було користуватись таким складним письмом. Потрібна була проста система, яка дозволяла б не марнували багато часу. І тоді вони створили лінійне письмо, в якому кожному приголосному звуку відповідала одна буква алфавіту, а голосні звуки позначалися спеціальними знаками або зовсім не позначалися за виключенням звуку *a*. Одним з найважливіших центрів, де розроблялось нове письмо, було місто Бібл.

Для створення своєї оригінальної системи фінікійці використали в якості букв видозмінені єгипетські ієрогліфи. Найдавніші написи було знайдено в Палестині та на Синайському півострові, на якому хананії та єгиптяни тісно контактували. Ці написи датуються другим тисячоліттям до нашої ери. Можливо саме тут відбувалися відбір і спрощення деяких єгипетських ієрогліфів, якими хананії стали позначати певні звуки своєї мови. Однак, «знаки Синайської і власне фінікійської писемності, що служили для позначення одних і тих же звуків, сильно відрізнялися один від одного. Це не дає можливості вважати Сінайську писемність безпосереднім предком фінікійської графіки, незважаючи на всю привабливість такого роду припущень, широко поширених в науковій літературі» [1, с. 13].

Згідно з іншою гіпотезою, алфавітна система письма виникла в хананійських горах Палестини. В деяких палестинських містах дійсно знайдено зразки лінійного письма, на довговічних матеріалах: в Лахіші – написи на сосудах, чашах, зброї, в Сихемі – напис на пластині, в Гезері – напис на черепку. Всі вони відносяться до другого тисячоліття до нашої ери. Але більшість дослідників вважають, що ці зразки не мають відношення до головної лінії розвитку алфавітного письма. Можливо ідея створення алфавітної писемності народилася саме в Фінікії, а не була запозичена у сусідніх народів. Сами фінікійці приписували створення букв Таавту. Це міг бути бог письма. Як зауважував Ю.Б. Циркін, сакралізація писемності на Сході не визиває сумнівів, тому в пам'яті народу її творець міг набути риси бога, якому вже потім склали

геніалогію [див.: 2]. І відомий лінгвіст Т.В. Гамкрелідзе підкреслював, що в науці прийнята точка зору, згідно з якою «створення системи письма не було колективною творчістю, а була результатом творчого акту однієї людини» [2, с. 522].

Розглянемо деякі літери фінікійського алфавіту у співвідношенні з арабською, грецькою, латинською системами письма та кирилицею. алеф, первісне значення – бик, звук [а]; (׀алеф) в івриті, (ʾаліф) в арабській, Α (альфа) в грецькій, A в латинській, А в кирилиці. Це єдина літера фінікійського алфавіту, яка позначала голосний звук. Взагалі фінікійська мова мала три голосні: *a, i, u*. Але тільки літера *a* позначалася на письмі. Інший приклад далет, первісне значення – *двері*, звук [д]; (ʾдалет) в івриті, (ڨдаль) и (ڨзаль) в арабській, Δ (дельта) в грецькій, D в латинській, Д в кирилиці. Літера ламед, первісне значення *палець погонича биків*, звук [л]; (в демалʿ івриті, (ʾлям) в арабській, Λ (лямбда) в грецькій, L в латинській, Л в кирилиці.

Отже, самим існуванням сучасних систем письма ми зобов'язані тямущим фінікійцям, які розібрали людську мову на два десятка звуків. Якби не вони, то жителі багатьох країн Європи і Азії, Африки та Америки зубрили б, подібно китайським школярам, кілька сотень ієрогліфів, і цього багажу знань вистачало тільки на те, щоб читати простенькі статті в газетах. Зараз же протягом року будь-який школяр може вивчитися нормально читати і писати. Без алфавітного письма, – визнають історики, – бурхливий розвиток світової писемності, науки і літератури, тобто записів будь-якого характеру, які не обмежені площею писального матеріалу і повільністю вивчення письма і читання, було б неможливим.

Література:

1. Vance, Donald R. Literary Sources for the History of Palestine and Syria: The Phoenician Inscriptions. *The Biblical Archaeologist*. 1994. № 57 (1). С. 2-19.
2. Фінікійське письмо. Енциклопедичний словник класичних мов / за ред. Л. Л. Звонської. 2-ге вид. випр. і допов. К.: ВПЦ «Київський університет», 2017. С. 522.